

Temat 7: Kaszuby pod panowaniem krzyżackim.

Śmierć Mściwoja II (1294 r.) oznaczała utratę niepodległości, ponieważ państwo wschodniokaszubskie, zgodnie z umową w Kępnie, weszło w skład odradzającej się monarchii polskiej Przemysła II. W 1296 r. Przemysł II został jednak zabity przez Jakuba Kaszubę, będącego prawdopodobnie na usługach Brandenburgii.

Zabójstwo Przemysława II – obraz Wojciech Gersona

(Źródło: http://www.rogozno.pl/cms_foto/20081001074846_historia_gerson_zabojstwowrogoznie1881.jpg)

Po śmierci Przemysła II, jednym z pretendentów do władzy nad Pomorzem Gdańskim był Władysław Łokietek, książę kujawski. Na przełomie XIII/XIV w. ważną rolę w tej części Pomorza odgrywał kaszubski ród Święców. Od 1299 r. Święca (twórca potęgi rodu) piastował z woli Władysława Łokietka urząd wojewody pomorskiego i tytułował siebie *principis domini Wladislai tocius terre Pomeranie capitaneus*, czyli starostą księcia Władysława na całe Pomorze (Gdańskie). W 1299 r. Łokietek układem w Kłęce zobowiązał się złożyć królowi czeskiemu Wacławowi II hold lenny – oznajmił, że zamierza udać się do Pragi, aby tam przyjąć jako lenno, z rąk Przemysłidy (od początku lat 90. XIII w. Wacław II powiększał zdobycze na terenie Polski – m.in. dzierżył tytuł księcia krakowskiego), ziemie, które wówczas posiadał (w tym Pomorze Gdańskie). Książę kujawski jednak nie wybrał się do Pragi, a król czeski opanował jego księstwa. Władysław Łokietek opuścił wówczas Polskę, a wkrótce Wacław II został królem Polski (1300 r.). Z woli Wacława, Święcowie dzierżyli władzę na Pomorzu Wschodnim.

Na początku XIV w. Święcowie musieli zmagać się z najazdem rugijskim – władca tego kraju Wisław II uważał się za spadkobiercę Mściwoja II i zamierzał zająć całe Pomorze Gdańskie (na czele wyprawy stanął jego syn Sambor). Dzięki zaangażowaniu Krzyżaków

Wacławowi II udało się jednak pokonać Rugijczyków. W 1305 r. nowy król czeski Wacław III, mianował Piotra Święcę (syna wojewody pomorskiego) starostą pomorskim. Wacław III zamierzał przekazać Brandenburgii ziemię wschodniopomorską w zamian za Miśnię. Piotr Święca nie oponował wobec tych planów, co zaskutkowało kolejnymi nadaniami królewskimi na jego rzecz (Polanów, Sławno, Darłowo).

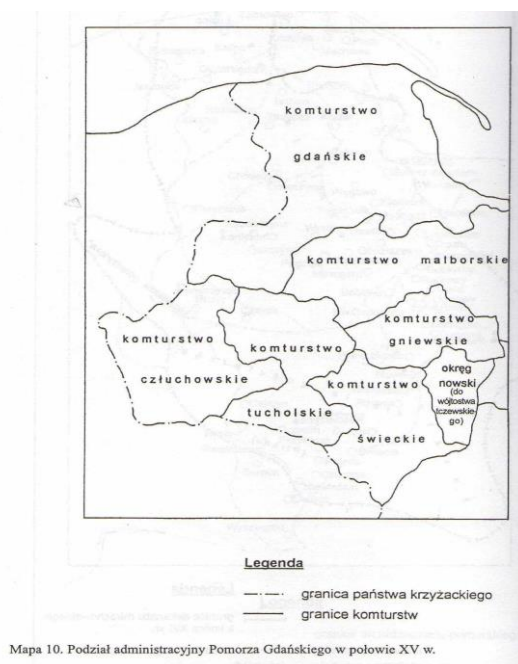
Rybogryf – godło heraldyczne Święców – w herbie Darłowa
(Źródło: http://pl.wikipedia.org/wiki/Herb_Dar%C5%82owa)

Śmierć Wacława III w 1306 r. (ostatniego Przemyślidy) skomplikowała sytuację – spowodowała chaos w Czechach, a biskupowi kamieńskiemu pozwoliła zająć ziemię sławieńską, którą wkrótce opanowali jednak Brandenburczycy. Święców, niemających teraz królewskiego wsparcia, nie było stać na prowadzenie wojny z biskupem kamieńskim. W nowej sytuacji uaktywnił się również Władysław Łokietek, który powrócił do Polski w 1304 r., a po śmierci Wacława III wkroczył na Pomorze (pod koniec 1306 r.) i podjął rozmowy ze Święcami. Święcowie zdecydowali się poprzeć polskiego księcia, a Łokietek zobowiązał się zrefundować im wcześniej poniesione koszty (m.in. wynikające z wojny z biskupem kamieńskim).

Polski książę nie dotrzymał jednak słowa. Ponadto Święcowie spotkali się też z negatywnym stosunkiem biskupa kujawskiego Gerwarda, stronnika Łokietka. Sytuacja ta oraz obsadzanie stanowisk urzędniczych na Pomorzu Gdańskim przybyszami z Kujaw i Wielkopolski (np. sędzia Bogusza) spowodowały, że Piotr Święca wypowiedział posłuszeństwo Łokietkowi i uznał zwierzchnictwo brandenburskie (układ w Lędomie z 1307 r.). W zamian za to przedstawiciele rodziny Święców otrzymali nadania ziemskie i urzędy. Na przełomie 1307/1308 r. Władysław Łokietek wkroczył na teren Pomorza Gdańskiego, z kolei w sierpniu 1308 r. w kierunku Gdańska wyruszyli się margrabiowie

brandenburscy – Otto IV i Waldemar. Przy pomocy mieszczan pochodzenia niemieckiego zdołali opanować miasto, jednak gród nadal był w posiadaniu stronników Władysława Łokietka, którym przewodził sędzia pomorski Bogusza. Wśród rycerstwa kaszubskiego nastąpił podział – jedna część wojów wspierała Boguszę, a druga Brandenburczyków. Władysław Łokietek (z inicjatywy Boguszy) zwrócił się do Krzyżaków o pomoc dla oblężonej załogi gdańskiego grodu, zmienił jednak zawarte z nimi wstępne ustalenia. Krzyżacy pojawili się w Gdańsku w październiku 1308 r. W wyniku nieporozumień ze stroną polską, usunęli załogę grodu, a w nocy z 12 na 13 listopada opanowali również miasto, mordując jego mieszkańców (tzw. rzeź Gdańska). W krótkim czasie Krzyżacy opanowali także inne miasta wschodniopomorskie. W 1309 r. całe Pomorze Gdańskie znalazło się pod ich panowaniem. Łokietek nie był w stanie zapłacić Krzyżakom za pomoc, w związku z czym nie chcieli oni ustąpić z zajętych ziem. Ponadto Zakon wykupił prawa do Pomorza Gdańskiego z rąk Brandenburgii. Krzyżacy zajęli tylko część dawnego dziedzictwa Subisławiców, ponieważ w 1317 r. ziemia słupsko-sławińska weszła w skład księstwa wołogojskiego, czyli państwa rządzonego przez jedną z linii kaszubskich Gryfitów. Zakon władał Pomorzem Gdańskim aż do 1466 r. (tj. przez ponad 150 lat).

Wraz z przejęciem ziem wschodniokaszubskich przez Zakon Krzyżacki, likwidacji uległ dotychczasowy podział administracyjny kraju – w miejsce zlikwidowanych województw Krzyżacy wprowadzili komturstwa.

(Źródło: M. Dziecielski M., *Dzieje ziemi mirachowskiej od XII do XVIII wieku*, Gdańsk 2000, s. 318)

W drugiej połowie XIV w. Zakon rozpoczął zakrojoną na szerszą skalę akcję kolonizacyjną, co wiązało się ze sprowadzeniem osadników z Niemiec. W wyniku tego powoli zaczęła zmieniać się struktura etniczna na obszarze wschodnich Kaszub. W miastach warstwą rządzącą zostawała napływowa ludność niemiecka.

Z działalnością lokacyjną Krzyżaków wiąże się pojawienie nazwy *Kaszubi* na Pomorzu Gdańskim. Komtur gniewski Herman, nadając wsi Rywałd (koło Starogardu Gdańskiego) prawo chełmińskie w dokumencie lokacyjnym z 1341 r. zastrzegł, że prawa tego będą także przestrzegać wszyscy: *Geste (goście)*, tj. *Preussen, Polen, Kaschuben*. (niektórzy uczeni wskazują, że chodzi tutaj o Kaszubów z Pomorza Zachodniego). Określenie *Kaszubi* na mieszkańców zamieszkiwanej przez nich części Pomorza Gdańskiego zaczęło upowszechniać się jednak dopiero od drugiej połowy XV w. Krzyżacy, z uwagi na funkcjonowanie prawa polskiego w tej części Pomorza, nazywali jego mieszkańców Polakami. W źródłach krzyżackich z tego okresu określano zapewne Kaszubów (i szerzej Słowian) także mianem *Wenden*.

Elity wschodniopomorskie szybko zaakceptowały nową władzę, obejmując mniej znaczące urzędy (włodarzy, sędziów czy ławników ziemskich). Kaszubscy rycerze (jako poddani Zakonu) wzięli udział w wojnie z Polską (1409-1411), również w bitwie grunwaldzkiej (1410 r.). Krzyżacy w tym konflikcie uzyskali także wsparcie księcia zachodniokaszubskiego Kazimierza V.

Klęska Zakonu w tej wojnie (pokój zawarto w Toruniu w 1411 r.) skutkowałą zwiększonym uciskiem fiskalnym wobec własnych poddanych. Przyczyniło się to do powstania opozycji antykrzyżackiej – w 1440 r. powstał Związek Pruski, który jednak dopiero w czasie trwania wojny trzynastoletniej (1454-1466) uzyskał szersze poparcie na obszarze Kaszub wschodnich.

Klęska Zakonu w wojnie trzynastoletniej została przypieczętowana postanowieniami pokoju toruńskiego (1466 r.). Krzyżacy utracili wówczas Pomorze Gdańskie (zwane odtąd Prusami Królewskimi) na rzecz Polski, stając się jednocześnie lennikami królów polskich z ziem, które zachowali (tzw. Prusy Krzyżackie). W ten sposób Kaszuby wschodnie weszły w skład państwa polskiego (wyjątek stanowiła ziemia lęborsko-bytowska, która znalazła się pod panowaniem Gryfitów, ale zwierzchnie prawa do tego obszaru zachowała Polska).

Półtorawiekowe panowanie Krzyżaków na ziemi wschodniokaszubskiej przyczyniło się do jej gospodarczego rozwoju, co najbardziej widać to na przykładzie stołecznego Gdańska. W czasach panowania krzyżackiego powstały w Gdańsku m.in. pierwsze spichlerze, kanał Raduni, czy też Wielki Młyn i Żuraw – obiekty, które uchodzą za jego symbole.

.....

Uwaga!

Scenariusze lekcji omawiające powyższe zagadnienia wraz z materiałami źródłowymi w języku kaszubskim znajdują się w *Pomeranii*, w numerach 12 z 2010 roku, 1, 3 i 5 z 2011 oraz 2 i 12 z 2012 roku. Materiały są dostępne w wersji cyfrowej – zob. <http://www.skarbnicakaszubska.pl/najo-uczba-csb> (*Najô Ûczba* 42, 43, 45, 47, 54, 62).

.....

Bibliografia

Biskup M. [i inni], *Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo*, Warszawa 2008.

Biskup M., *Traktat toruński. W pięćsetną rocznicę*, Bydgoszcz 1966.

Biskup, *Wojna trzynastoletnia i powrót Polski nad Bałtyk*, Kraków 1990.

Bitwa pod Chojnicami 18 IX 1454 r. w tradycji historycznej i regionalnej, red. J. Knopek, B. Kuffel, Chojnice 2004.

Bruski K., *Nazwa Kaszuby w Kronice Pelplińskiej i w innych źródłach wschodniopomorskich z XVI i XVII wieku* [w:] *Antropologia Kaszub i Pomorza: materiały II seminarium, które odbyło się w maju 1990 r. w Gdańsku*, Gdańsk.

Borzyszkowski J., Mordawski J., Treder J., *Historia, geografia i piśmiennictwo Kaszubów*, Gdańsk 1999.

Dobrowolska A., *O nazwie Kaszuby*, „Onomastica”, t. 4 (1958).

Dworzaczkowa J., *Podanie o głowie św. Barbary w dziejopisarstwie pomorskim*, [w:] *Studia historica. W 35-lecie pracy naukowej Henryka Łowmiańskiego*, red. A. Gieysztor, Warszawa 1958.

Dzięcielski M., *Dzieje ziemi mirachowskiej od XII do XVIII wieku*, Gdańsk 2000.

Labuda G., *Historia Kaszubów w dziejach Pomorza, t. 1: Czasy średniowieczne*, Gdańsk 2006.

Labuda G., *Kaszubi i ich dzieje. Pisma wybrane*, Gdańsk 2000.

Loew P. O., *Gdańsk. Między mitami*, Olsztyn 2006.

Nadolski A., *Grunwald 1410*, Warszawa 2003.

Pandowska D., *Kaszuby wśród nazw Pomorza w XIII wieku*, Gdańsk 1993.

„Rzeź Gdańska” 1308 roku w świetle najnowszych badań. Materiały z sesji naukowej 12-13 listopada 2008 roku, red. B. Śliwiński, Gdańsk 2009.

Samp J., *Z woli morza. Bałtyckie mitopeje*, Gdańsk 1987.

Śliwiński B., *Rzeź i zniszczenie Gdańska przez Krzyżaków w 1308 roku. Przyczyny, przebieg i skutki*, Gdańsk 2006.